

GÖMRÜK DƏYƏRİ VƏ ONUN TƏYİN EDİLMƏSİ SİSTEMİ

UOT 33
DOI:10.30546/3006-0346.2024.3.81.0169

FUAD MİKAYİLOV

Bakı Dövlət Universiteti, magistrant

E-mail: fuad.mikayilov.2020@mail.ru

Giriş

Beynəlxalq ticarət sferasında gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi transsərhəd əməliyyatların strukturuna mürəkkəb şəkildə toxunmuş əsas aspekt kimi dayanır. Özündə gömrük dəyəri malların ölkəyə daxil olması zamanı vergitutma məqsədləri üçün onlara təyin edilmiş pul dəyərinə aiddir. Bu dəyər sadəcə ixtiyari bir rəqəm deyil, gömrük orqanları tərəfindən təyin edilmiş strukturlaşdırılmış proses vasitəsilə diqqətlə qiymətləndirilir.

Gömrük dəyəri mallar üçün ödənilən və ya ödənilməli olan qiymət, idxal məntəqəsinə qədər daşınma və sığorta kimi əlaqəli xərclər və satışın şərti kimi edilən hər hansı əlavə ödənişlər kimi müxtəlif elementləri əhatə edən malların bəyan edilmiş dəyərini əhatə edir. O, gömrük orqanları tərəfindən rüsumların, vergilərin və digər yığımların qoyulduğu maliyyə əsasını təmsil edir. Beynəlxalq ticarətdə gömrük dəyərinin əhəmiyyətini qiymətləndirməmək olmaz. O, gömrük rüsumlarının və vergilərinin hesablanması, idxal olunan mallara ədalətli rəftarın təmin edilməsi və global bazarda ədalətli rəqabətin təşviq edilməsi üçün mühüm təyinedici rol oynayır. Bundan əlavə, gömrük dəyəri ticarət statistikasında, iqtisadi təhlildə və siyasətin formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır, ticarət axınları və bazar dinamikası haqqında mühüm anlayışlar təmin edir.

Gömrük dəyərinin müəyyən edilməsində əsas məqsəd idxal olunan malların dəqiq fiskal dəyərini müəyyən etmək və bununla da mövcud qaydalara uyğun olaraq rüsum və vergilərin hesablanması və yığılmasını asanlaşdırmaqdır. Bundan əlavə, o, malların qiymətləndirilməməsi və ya yanlış bəyan edilməsinin qarşısını almağa, gəlir itkisi riskini azaltmağa və yerli sənayeləri ədalətsiz ticarət təcrübələrindən qorumağa xidmət edir. Gömrük qiymətləndirməsi üçün şəffaf və standartlaşdırılmış çərçivə yaratmaqla hökumətlər beynəlxalq ticarət əməliyyatlarında səmərəliliyi, şəffaflığı və uyğunluğu təşviq etməyi hədəfləyirlər.

Gömrük orqanlarının rolu

Gömrük dəyəri beynəlxalq ticarətdə mühüm əhəmiyyət kəsb edir, çünki idxal olunan mallar üzrə rüsumların, vergilərin və digər yığımların qiymət-

ləndirilməsi üçün əsas təşkil edir. Gömrük dəyərinə müxtəlif amillər təsir edir və gömrük orqanları müəyyən edilmiş qaydalar və təlimatlar vasitəsilə bu dəyərin müəyyən edilməsində əsas rol oynayır. İlk yanaşma hesab edilən əməliyyat dəyəri metodu idxalçı ölkəyə ixrac üçün satılarkən mallar üçün ödənilən və ya ödənilməli olan qiymətə əsaslanır. Bura daşınma, sığorta və qablaşdırma kimi idxala qədər çəkilən bütün xərclər daxildir. Bundan əlavə, eyni və ya oxşar mallar mövcud olduqda, onların əməliyyat dəyəri gömrük rüsumlarının qiymətləndirilməsində ardıcılıq və ədalətliliyi təmin etməklə, qiymətləndirmə üçün istinad nöqtəsi kimi xidmət edir.

Əməliyyat dəyərinin müəyyən edilə bilmədiyi və ya etibarsız hesab edildiyi hallarda alternativ üsullar işə düşür. Çıxarılan dəyər metodu gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi üçün idxalçı ölkədə malın təkrar satış qiymətindən müəyyən məsrəflərin çıxılmasını nəzərdə tutur. Eynilə, hesablanmış dəyər metodu gömrük dəyərini istehsal məsrəfləri, mənfəət və malların istehsalı zamanı çəkilmiş digər müvafiq xərclər əsasında hesablayır [10, s.14].

Yuxarıda göstərilən üsullardan heç biri mümkün olmadıqda, gömrük orqanları mövcud ağlabatan vasitələrdən istifadə etməklə gömrük dəyərini müəyyən etməyə imkan verən qalıq metoduna müraciət edə bilirlər. Bununla belə, tətbiq edilən üsuldan asılı olmayaraq, gömrük orqanları qiymətləndirmə prosesində ardıcılıq, şəffaflıq və ədalətliliyi təmin etmək üçün müəyyən edilmiş qaydalara və təlimatlara riayət etməlidirlər [1, s.60].

Gömrük orqanlarının rolunun mərkəzi yeri gömrük qiymətləndirilməsini tənzimləyən qayda və təlimatların müəyyən edilməsidir. Çox vaxt Ümumdünya Ticarət Təşkilatının Gömrük Qiymətləndirilməsi üzrə Sazişi kimi beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılan bu qaydalar gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi üçün prinsip və metodologiyaları əks etdirir. İdxalçılar bəyan edilmiş gömrük dəyərini təsdiqləmək üçün müvafiq sənədləri, o cümlədən hesab-fakturaları, müqavilələri və göndərmə sənədlərini təqdim etməlidirlər. Gömrük orqanları bəyan edilmiş dəyərin düzgünlüyünü və uyğunluğunu müəyyən etmək üçün fiziki yoxlamalar aparmaqla yanaşı, bu sənədləri ciddi şəkildə yoxlayır. Göm-

rük dəyərində təsir edən amilləri və onun müəyyən edilməsində gömrük orqanlarının rolunu başa düşməklə idxalçılar və ixracatçılar beynəlxalq ticarətin mürəkkəbliklərini daha effektiv idarə edə bilirlər. Gömrük qiymətləndirmə qaydalarına riayət etmək təkcə ticarəti asanlaşdırmır, həm də gömrük prosesinin bütövlüyünü təmin edir, transsərhəd əməliyyatlarda ədalətliliyi və şəffaflığı təşviq edir [4, s.212].

Gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi üsulları vergitutma məqsədləri üçün idxal olunan malların pul dəyərinin müəyyən edilməsinə yönəlmiş bir sıra yanaşmaları əhatə edir. Əməliyyat dəyəri metodu əsas yanaşma olsa da, əməliyyat dəyərinin etibarlı şəkildə müəyyən edilə bilməyəcəyi vəziyyətləri həll etmək üçün alternativ üsullar mövcuddur. Bu metodların müqayisəli təhlili onların müvafiq üstünlükləri, çatışmazlıqları və müxtəlif ssenarilərdə tətbiqi imkanlarına işıq salır.

● Əməliyyat dəyəri metodu

Müəyyən meyarlar, o cümlədən ixrac üçün vicdanlı satış, malların istifadəsi və ya sərəncamında məhdudiyyətlərin olmadığı və dəyərə təsir edən müəyyən şərtlərin olmadığı halda əməliyyat dəyəri metoduna üstünlük verilir. Bu üsul idxal ölkəsinə ixrac üçün satılarkən mal üçün ödənilmiş və ya ödənilməli olan faktiki qiymətə əsaslanır.

Əməliyyat dəyərini müəyyən etmək üçün idxalçılar mallar üçün ödənilən və ya ödənilməli olan qiyməti göstərən fakturalar, müqavilələr və göndərmə sənədləri kimi sənədləri təqdim etməlidirlər. Bundan əlavə, gömrük orqanları bəyan edilmiş dəyərin düzgünlüyünü və etibarlılığını təmin etmək üçün əlavə məlumat və ya yoxlama tələb edə bilər [2, s.42].

● Alternativ üsullar

- Eyni və ya oxşar mallar metodu. Əməliyyatın dəyərini müəyyən etmək mümkün olmadıqda, gömrük orqanları eyni və ya oxşar mallar metoduna müraciət edə bilirlər. Bu, eyni və ya oxşar malların əməliyyat dəyərinin qiymətləndirmə üçün istinad nöqtəsi kimi istifadəsini nəzərdə tutur. Bununla belə, bu üsul xüsusiyyətləri və keyfiyyəti baxımından müqayisə edilə bilən malların mövcudluğunu tələb edir.

- Deduktiv dəyər metodu. Çıxarılan dəyər metodu gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi üçün idxalçı ölkədə malların təkrar satış qiymətindən müəyyən xərc və məsrəflərin çıxılmasını nəzərdə tutur. Bu üsul tez-tez əməliyyatın dəyərini etibarlı şəkildə müəyyən etmək mümkün olmadıqda və ya yenidən satış qiyməti haqqında məlumat olduqda istifadə olunur.

- Hesablanmış dəyər metodu. Hesablanmış dəyər

metodu müəyyən edilmiş metodologiyalar əsasında, istehsal xərcləri, mənfəət və malların istehsalı zamanı çəkilmiş digər müvafiq xərcləri nəzərə almaqla gömrük dəyərinin hesablanması nəzərdə tutur. Bu üsul əməliyyat dəyəri və digər alternativ üsullar mümkün olmadıqda tətbiq edilir.

- Qalıq metodu. Yuxarıda göstərilən üsullardan heç biri tətbiq edilmədikdə, gömrük orqanları qalıq metoduna müraciət edə bilirlər. Bu, onlara mümkün olan ağlabatan vasitələrə əsaslanaraq gömrük dəyərini müəyyən etməyə imkan verir və dəyərin əməliyyat dəyərinə ən yaxın təxmini əks etdirməsini təmin edir [7, s.57].

Müxtəlif metodların müqayisəli təhlili

Gömrük dəyərinin müəyyən edilməsinin müxtəlif üsullarının müqayisəsi onların nisbi güclü tərəfləri, zəif tərəfləri və müxtəlif ticarət ssenariləri üçün uyğunluğu haqqında anlayışlar təmin edir. Əməliyyat dəyəri metodu, əsas yanaşma kimi, sadəlik və kommersiya təcrübələri ilə uyğunlaşma təklif edir. O, mallar üçün ödənilmiş və ya ödənilməli olan faktiki qiymətə əsaslanır və bu, onun həyata keçirilməsini asanlaşdırır. Bununla belə, onun effektivliyi etibarlı sənədlərin mövcudluğundan və dəyərə təsir edə biləcək şərtlərin olmamasından asılıdır. Elan edilmiş dəyərlərin yoxlanılması çətinləşə və bu, potensial uyğunsuzluqlara səbəb ola bilər [6, s.185].

Bunun əksinə olaraq, eyni və ya oxşar mallar metodu, deduktiv dəyər metodu, hesablanmış dəyər metodu və qalıq metodu kimi alternativ üsullar əməliyyat dəyərinin müəyyən edilə bilməyəcəyi vəziyyətlərdə çeviklik təklif edir. Bu üsullar sənədlərin kifayət etmədiyi və ya elan edilmiş dəyərlərin düzgünlüyünə dair qeyri-müəyyənliklər olduqda qiymətləndirmə variantları təqdim edir.

Eyni və ya oxşar mallar metodu, onların dəyərinin qiymətləndirilən malların dəyərini əks etdirdiyini nəzərə alaraq, müqayisə olunan malların əməliyyat dəyərinə əsaslanır. Bununla belə, onun tətbiqi bazarda eyni və ya oxşar malların mövcudluğundan asılıdır. Çıxarılan dəyər metodu əmtəənin təkrar satış qiymətindən müəyyən məsrəfləri çıxarır və əməliyyatın dəyəri haqqında məlumat olmadıqda qiymətləndirmə üçün əsas yaradır. O, praktiki yanaşma təklif edir, lakin yenidən satış qiymətləri və əlaqədar xərclər haqqında etibarlı məlumat tələb edir.

Eynilə, hesablanmış dəyər metodu istehsal xərclərini, mənfəəti və digər müvafiq xərcləri nəzərə alaraq müəyyən edilmiş metodologiyalar əsasında gömrük dəyərini hesablayır. Bu üsul sistemli yanaş-

ma təklif etsə də, onun dəqiqliyi hərtərəfli xərc məlumatlarının mövcudluğundan və hesablama prosesinin etibarlılığından asılıdır.

Yuxarıda göstərilən üsulların heç birinin tətbiqi mümkün olmadığı hallarda gömrük orqanları qalıq metoduna müraciət edə bilərlər. Bu üsul onlara mövcud olan əqlabatan vasitələrə əsaslanaraq gömrük dəyərini müəyyən etməyə imkan verir. Bununla belə, onun subyektiv xarakteri və təxminlərə əsaslanması dəqiqlik və ardıcılıqla bağlı narahatlıq yarada bilər.

Metodun seçimi hər bir əməliyyatın konkret şəraitindən, o cümlədən sənədlərin mövcudluğundan, məlumatların etibarlılığından və qiymətləndirilən malların xarakterindən asılıdır. İdxalçılar və gömrük orqanları səmərəli ticarət proseslərini asanlaşdırarkən ədalətli və dəqiq qiymətləndirməni təmin edən ən uyğun metodu seçmək üçün bu amilləri diqqətlə qiymətləndirməlidirlər. Nəticə olaraq, əməliyyat dəyəri metodu gömrük dəyərini müəyyən edilməsi üçün üstünlük verilən yanaşma kimi xidmət etsə də, alternativ üsullar əməliyyat dəyərini etibarlı şəkildə müəyyən edilə bilməyəcəyi vəziyyətlərin həllində çəviklik təklif edir. Bu metodların müqayisəli təhlili onların müvafiq güclü, zəif tərəflərini və müxtəlif ticarət ssenarilərində tətbiq oluna bilməsini vurğulayır və hər bir əməliyyatın konkret şəraitinə əsaslanaraq ən uyğun metodun seçilməsinin vacibliyini vurğulayır [9, s.218].

Gömrük qiymətləndirməsinin mənzərəsi üzrə naviqasiya malların ədalətli və dəqiq qiymətləndirilməsini təmin etmək üçün idxalçılar, ixracatçılar və gömrük orqanlarının həll etməli olduğu müxtəlif çətinliklər və problemlər yaradır.

Gömrük qiymətləndirməsində əsas problemlərdən biri malların aşağı və ya çox qiymətləndirilməsi riskidir. Ehtiyatsız qiymətləndirmə bəyan edilmiş gömrük dəyəri malların faktiki dəyərindən aşağı olduqda baş verir və idxalçı ölkə üçün potensial gəlir itkisinə səbəb olur. Əksinə, həddindən artıq qiymətləndirmə malın həqiqi dəyərindən yüksək olan dəyərin bəyan edilməsini nəzərdə tutur ki, bu da idxalçı üçün həddindən artıq rüsum və vergilərlə nəticələnə bilər. Hər iki ssenari gömrük qiymətləndirməsi prosesinin bütövlüyünü poza və bu cür uyğunsuzluqların aşkarlanması və aradan qaldırılmasında gömrük orqanları üçün əhəmiyyətli çətinliklər yarada bilər [5, s.173].

Transmilli korporasiyalar daxilində əlaqəli qurumlar arasında ötürülən malların və xidmətlərin qiymətlərinin müəyyən edilməsini nəzərdə tutan transfer qiymətləri gömrük qiymətləndirməsin-

də başqa problem yaradır. Bəzi hallarda əlaqədar tərəflər gömrük məqsədləri üçün malların dəyərini süni şəkildə artırmaq və ya azaltmaq üçün transfer qiymətləri ilə manipulyasiya edə, beləliklə, gömrük dəyərini müəyyən edilməsinə təsir göstərə bilər. Bu təcrübə gömrük qiymətləndirməsinin düzgünlüyü və ədalətliliyi ilə bağlı narahatlıq doğurur və sui-istifadə edən transfer qiymətləri tətbiqinin qarşısını almaq üçün gücləndirilmiş yoxlama və məcburi tədbirlər tələb edir. Sənəd tələbləri və yoxlama prosesləri gömrük qiymətləndirməsində əhəmiyyətli çətinliklər yaradır. İdxalçılar bəyan edilmiş gömrük dəyərini təsdiq etmək üçün təfərrüatlı sənədləri, o cümlədən fakturaları, müqavilələri və göndərmə sənədlərini təqdim etməlidirlər. Bununla belə, dəqiq və etibarlı sənədlərin əldə edilməsi xüsusilə mürəkkəb təchizat zəncirləri və ya beynəlxalq əməliyyatlarla bağlı hallarda çətin ola bilər. Bundan əlavə, bəyan edilmiş dəyərlərin düzgünlüyünün yoxlanılması gömrük orqanları üçün xüsusilə məhdud resurslar və ya qeyri-adekvat məlumatlarla qarşılaşdıqda çətin ola bilər [3, s.104].

Yekun olaraq, gömrük qiymətləndirməsinə xas olan problemlərin həlli idxalçıların, ixracatçıların, gömrük orqanlarının və digər maraqlı tərəflərin birgə səylərini tələb edir. Şəffaflığın artırılması, icra tədbirlərinin gücləndirilməsi və bütün tərəflər arasında əməkdaşlığın təşviqi bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək və gömrük qiymətləndirmə proseslərinin düzgünlüyünü, ədalətliliyini və bütövlüyünü təmin etmək üçün vacib addımlardır.

Nəticə

Nəticə etibarilə, gömrük qiymətləndirməsi beynəlxalq ticarətin təməl daşı kimi dayanır, malların sərhədlər arasında hərəkətini formalaşdırır və bütün dünyada iqtisadi mənzərələrə təsir göstərir. Şübhəsiz ki, gömrük dəyərini dəqiq müəyyən edilməsi ədalətli vergitutmanın təmin edilməsi, gəlir itkisinin qarşısının alınması və biznes üçün bərabər rəqabət şəraitinin yaradılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu, təkcə ticarəti asanlaşdırmır, həm də siyasətçilərə məlumatlı qərarlar qəbul etməyə imkan verir və beynəlxalq ticarətin şəffaflığını və bütövlüyünü artırır. İstər idxalçılar, ixracatçılar, gömrük orqanları və ya siyasətçilər olsun, maraqlı tərəflər üçün gömrük prosedurlarında şəffaflığın və səmərəliliyin artırılmasında əməkdaşlıq etmək vacibdir. Ən yaxşı təcrübələri tətbiq etməklə, texnologiyadan istifadə etməklə və əməkdaşlığı inkişaf etdirməklə biz gömrük qiymətləndirməsi ilə bağlı problemləri həll

edə və bütün əlaqəli tərəflər üçün daha qüsursuz və ədalətli qlobal ticarət mühiti yarada bilərik.

Açar sözlər: gömrük qiymətləndirilməsi, beynəlxalq ticarət, müəyyənləşdirmə üsulları, problemlər, şəffaflıq, səmərəlilik.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Aslanov, H.H., İsmayilov, A.R. (2010). Azərbaycanın gömrük siyasətinin iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasında rolu. AMEA İqtisad İnstitutu, Elmi əsərlər, 1, 57-61.

2. Aslanova M. Xarici Ticarətin Gömrük Siyasəti ilə Qarşılıqlı Əlaqəsi. «Hüquqi dövlət və qanun». – 2009.-№8.-s.40-44.

3. Həderov K.F., Əliyev A.Ə., Nuriyev C.Q., Mehdiyev S.M. Gömrük rəsmiləşdirilməsi. Dərslük. Bakı, 2006.

4. Qəribov A.H., Beynəlxalq ticarət əməliyyatları. Bakı, "Bakı Biznes Universiteti nəşriyyatı", 2017, 255 səh.

5. Şəkəraliyev A.Ş., Nuriyev C.Q., Əliyev A.Ə., Şəkəraliyeva Z.A. Gömrük işinin təşkili və idarə edilməsi. Dərslük. Bakı: "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı – 2018. -292 səh.

6. Aliqaj, K. & Mekaj, G. Legal Aspects of International Trade. ILIRIA International Review. Pp 171-191. 8. 2019.

7. Azgun, Sabri & Ozbey, Nurullah. (2010). Foreign Trade Sectors and Economic Growth. Research Journal of Applied Sciences. 5. 54-58. 10.3923/rjas.2010.54.58

8. Grainger, Andrew. (2012). Customs and trade facilitation: From concepts to implementation. The Ashgate Research Companion to International Trade Policy. 2, Volume 2, Number 1, p.17-30.

9. Jenicek, V. & Krepl, Vladimir. The role of foreign trade and its effects. Agricultural Economics (AgriEcon). 55. 211-220

10. Kaoru N., Ayako O., Impact of Regulatory Burdens on International Trade, Journal of the Japanese and International Economies, Volume 59, 2021, 101120, ISSN 0889-1583, <https://doi.org/10.1016/j.jjie.2020.101120>.

Mikayilov Fuad Zaur
fuad.mikayilov.2020@mail.ru

Customs value and system of its determination SUMMARY

The article examines the critical role of customs

valuation in international trade and the methods used to determine it. Beginning with an overview of customs value and its importance, the discussion explores the various factors that influence valuation, including transaction value and alternative methods such as deductive and imputed value. In addition, the article addresses issues such as under- or over-valuation concerns, transfer pricing issues, and documentation hurdles. Through a comparative analysis of different valuation methods, it highlights their respective advantages, disadvantages and applicability in different trading scenarios. In addition, the article highlights the importance of accurate customs assessment in ensuring fair taxation, preventing revenue loss and enhancing transparency.

Keywords: customs assessment, international trade, identification methods, problems, transparency, efficiency.

Микаилов Фуад Заур оглы
fuad.mikayilov.2020@mail.ru

Таможенная стоимость и система ее определения РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается важнейшая роль таможенной стоимости в международной торговле и методы ее определения. Начиная с обзора таможенной стоимости и ее важности, обсуждение исследует различные факторы, влияющие на оценку, включая стоимость сделки и альтернативные методы, такие как вычетная и вмененная стоимость. Кроме того, в статье рассматриваются такие проблемы, как проблемы занижения или завышения стоимости, проблемы трансфертного ценообразования и трудности с документацией. Посредством сравнительного анализа различных методов оценки подчеркиваются их преимущества, недостатки и применимость в различных торговых сценариях. Кроме того, в статье подчеркивается важность точной таможенной оценки для обеспечения справедливого налогообложения, предотвращения потери доходов и повышения прозрачности.

Ключевые слова: таможенная оценка, международная торговля, методы идентификации, проблемы, прозрачность, эффективность.